

TARTU MÖLISEB

30PÜSS / MAI 2016

Auraatiline kunstnik

INDREK GRIGOR

ILLUSTRATSIOON: TAAVI DOLBERG

AURAATILINE KUNSTNIK

Indrek Grigor

Pärast pronkssõduri ümberkolimist lasi Kristina Norman, keda täna teatakse ennekõike videokunstnikuna, sellest kuldse koopia teha. Ettenägelikult kohe mitu, et kui üks Tõnismäel konfiskeeriti, siis oli teine varuks, et Veneetsiasse biennaalile viia ([After War 2009](#)). Kuid veel enne kõike seda, 2003. aastal Eesti Kunstiakadeemia lõputööna, koostas kunstiõpetajana töötav Norman õppediafilmi „Geniaalsuse väli”, millega ta valiti 2008. aastal osalema Berliini biennaalile. Teost on saanud näha ka Kunstihoones ja Kumus, kuid mis kõige parem, seda saab raamatu kujul raamatukogust laenutada.¹

Geniaalsuse väli

Norman püstitab oma psedopopulaarteaduslikus teoorias väite, et Einsteini ümbritseb geniaalsuse väli, mille osakeste – albertoonide – eripära seisneb omaduses levida väljaspool aegruumi – mitte ainult olevikust tulevikku, vaid ka olevikust minevikku.

Norman keskendub konkreetselt Einsteini juhtumile ja sellele, kuidas too oma geniaalsuse välja vahendusel Kopernikuse mõttele viis, et päike on meie planeedisüsteemi keskmes ja kuidas üks Einsteini vaarisadest kasvatas spetsiaalse õunapuusordi, mille õuntel oli kihk inimestele pähe kukkuda ning mille Newtoni vanaema oma aeda istutas jne. Kõik selleks, et füüsika oleks Albert Einsteini ajaks relatiivsusteooria jaoks valmis ...

Selle suurepärase mõistujutu eluliseks näiteks on ajalugu. Ajalugu on kogu aeg ümber kirjutatud ja mitte ainult siis, kui välja on ilmunud andmed, mida enne ei olnud, vaid ka siis, kui muutunud on väärtushinnangud, mille alusel minevikku hinnatakse. Mida ajalooõpetaja koolis lastele ei tunnista, kuid mida ta ise väga hästi teab – ajalugu jutustatakse tänapäevast minevikku vaadates just nii, et see selgitaks, miks tänapäev on kujunenud selliseks, nagu see on. Ajalooline jutustus muutub sealjuures selle järgi, kuidas muutub tänapäev.

Aura

Saksa sotsioloog Walter Benjamin tõi 20. sajandi kultuuriteooria ühes olulisimas artiklis „Kunstiteos oma tehnilise reprodutseerimise ajastul”² laialdasse käibesse kunstiteose aura mõiste. Benjamini järgi puudub ka kõige täpsemal koopiaal ainult originaalile omane unikaalsuse aura. Massiline tehnoloogiline reprodutseerimine röövib teostelt originaalsuse. Siit tuleneb paratamatu järeldus, et nii nagu hea kunstnik on surnud, nii on ka hea kunstiteos hävinud või kadunud, sest sel viisil jääb originaali virtuaalne aura reprodut-

1 Kristina Norman, „Geniaalsuse väli”. Kirjastuskeskus, CCA Tallinn, Eesti Kultuuriministerium, Goethe Instituut Tallinnas, 2008.

2 Walter Benjamin, „Valik esseid”. Loomingu Raamatukogu, 26/29, 2010.

sioonidest puutumata, sest iga rekonstruktsioon on iseseisev originaal, mitte algse teose kordus.

Olla või mitte olla?

Saksa filosoofias on terve hermeneutikaks nimetatav traditsioon, mis uskus ajaloolise tähenduse väljaselgitamise võimalikkusse ühel või teisel viisil. Kui hermeneutika tõi ajaloo mõistmisse tõlgendaja (ajaloolise üriku lugeja) ja (ajaloolise) autori kui olulised tegurid, mida tuleb tõlgenduses arvesse võtta, et ajaloost õigesti aru saada, siis Roland Barthes – mõnevõrra meelevaldsete, ent lennukate mõttekäikudega Prantsuse filosoof – kuulutas autori surnuks ja väitis autori kujul tegemist olevat pelga skriptoriga (Barthesile meeldisid ladina tüvega uudismõisted), jäme ots olevat tõlgendajal, kel on vaba voli teksti mõista, kuidas soovib.³

Barthes, kes kuulutas autori surnuks, ja Benjamin, kes leidis, et originaali asendumisel tööstuslikult toodetud koopiaga läheb kaduma originaali aura, jätsid mõlemad tähelepanuta Normani poolt geniaalsuse väljaks nimetatud fenomeni. Isegi kui tühistame autori ainuõiguse tõlgendada tema loodud teksti – tekst on alati targem kui autor, nii nagu kooskõlas geniaalsuse välja teooriaga on hommik õhtust targem –, siis isegi sel juhul jääb alles loomise fakt ja unikaalne autor. Tõeline looja on jumala(te) meedium, oraakel. Olen varasemates „Tartu mõliseb” esseedes peatunud fiktiivse autori fiktiivsetel teostel, tõestamaks, et märksa olulisem kui teos ise on teose funktsioon kultuurimasinavärgis. Olen kirjeldanud kultuuridünaamika iseärasusi, mis võimaldavad tekstidel, mida keegi lugenud ei ole, mida olemaski ei pruugi olla, mõjutada meie kultuuri vähemalt samapalju, kui seda teevad kõigile tuntud tekstid. Selle taustal tundub asjaolu, et kultuur ei saa läbi ilma autorita, suisa paradoksina. Ent just nii see on.

Autor kui kollektiiv

Pseudonüümidega vigurdavad kunstnikud ei ole midagi eriti põnevat, pöörame selle asemel pilgu hoopis reaalteadustesse. Prantsusmaa teise maailmasõja järgse matemaatika üks olulisemaid autoreid oli [Nicolas Bourbaki](#), kelle autoriteet 50ndate ja 60ndate matemaatikas oli mitte ainult vaieldamatu, vaid ületamatu. Ent konks seisneb selles, et Bourbaki oli tegelikult kollektiivne autor, kusjuures tegemist polnud mitte suletud väikese kollektiiviga, vaid umbes tosina põhiliikme ja varieeruva hulga lisaliikmetega, kelle tulistes vaidlustes Bourbaki tekstid üheskoos kirjutati.

Ühe tegurina, mis Bourbaki autoriteedile saatuslikuks sai, tuuakse ära asjaolu, et autoriõigusi puudutavas kohtuvaidluses kirjastajaga sai laiemalt avalikuks, et Bourbakit kui isikut ei olegi olemas.

Autori purunedes purunes kogu tema loojamüüt. Bourbaki matemaatikateooria oli

³Roland Barthes, „Autori surm. Valitud kirjandusteoreetilise esseid”. Varrak 2002.

teadusliku evolutsiooni seisukohast selleks hetkeks samuti oma aja ära elanud. Ent kui Bourbaki fundamentaalmatemaatika on mõjuka teooriana endiselt olemas ja tõenäoliselt aktualiseerub ükskord taas, siis Bourbakit ennast ei saa enam kunagi olemas olema. Autorit ei saa olla mitu, teda ei saa mehaaniliselt reprodutseerida. Küll aga tõestab Bourbaki juhtum, et autoreid saab edukalt produtseerida. Normani geniaalsuse välja teooria kohaselt Shakespeare mitte ei sündinud, vaid tekkis siia ilma alkeemikutest kaksikute Moyses ja Danieli Einsteini vaimse jõupingutuse tagajärjel. Kuid erinevalt tekstidest, millele mitteeksisteerimine võimaldab erakordse mõju, mida neil siis, kui nad olemas oleksid, ei pruugikski olla, ei saa autor mitte olemas olevana eksisteerida.